

Міністерство освіти і науки України
Одеська національна академія харчових технологій

МЕЛІХ ТАРАС ГРИГОРІЙОВИЧ



УДК: 330.341.1:631.14

**МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ВИРОБНИЧОГО
ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ**

Спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Одеса - 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Миколаївському міжрегіональному інституті розвитку людини ВНЗ «Університет «Україна» Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант - доктор економічних наук, доцент
СКУПСЬКИЙ Руслан Миколайович,
Миколаївський міжрегіональний інститут розвитку людини ВНЗ «Університет «Україна»,
завідувач кафедри підприємництва, торгівлі та біржової діяльності.

Офіційні опоненти: - доктор економічних наук, професор
САХАЦЬКИЙ Микола Павлович,
Одеська державна академія будівництва і архітектури,
завідувач кафедри маркетингу;

- кандидат економічних наук, доцент
БОЙКО Євгенія Олександрівна,
ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України»,
докторант.

Захист відбудеться **29 березня 2017 р. о 13⁰⁰ годині** на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.088.05 в Одеській національній академії харчових технологій за адресою: 65039, м. Одеса, вул. Канатна, 112, аудиторія А-234.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Одеської національної академії харчових технологій за адресою: 65039, м. Одеса, вул. Канатна, 112, читальний зал.

Автореферат розісланий **28 лютого 2017 р.**

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради



Крупіца І.В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Підвищення ефективності виробництва є актуальною проблемою сучасного розвитку харчової промисловості України. Тривалий період розвитку економіки галузі за екстенсивним сценарієм вичерпав ресурсні можливості росту виробництва. На перший план висувається розвиток інтенсивного типу, що найбільш повно відображає тенденції галузі у розвинених країнах.

У цей час більшість українських підприємств харчової промисловості, працюючи в економічно нестабільному середовищі, зазнають спад виробництва й зниження виробничих потужностей. До причин депресивного розвитку слід віднести і неефективну політику управління, і стан економіки в цілому. Сформована кризова ситуація не дозволяє більшості підприємств накопичувати кошти для нарощування виробничих потужностей і проведення модернізації, а саме ці фактори є основними для розвитку виробничого потенціалу підприємства. Таке становище харчових підприємств становить небезпеку не тільки для самого підприємства, але й для економічної стабільності держави.

Прагнення до зниження витрат виробництва, максимізації доходів, як факторів посилення конкурентних позицій, визначає перспективи підприємств харчової промисловості, спрямовані на підвищення ефективності виробництва, що забезпечує стабільний розвиток підприємств харчової галузі й сировинної бази, зайнятість населення й, як наслідок, підвищення ефективності функціонування підприємств у конкурентному середовищі.

Вище викладене визначає актуальність обраної теми дослідження.

Питання вивчення підвищення ефективності виробництва й управління виробничим потенціалом підприємств, у тому числі – харчової галузі, розглядалися в роботах відомих дослідників, таких як: В.Н. Авдєєнко, Д.В.Андрощук, О.В. Арєф'єва, Ю.О. Барнич, Л.Й. Білоус, Т.В. Бова, Є.І. Бойко, Є.О. Бойко, М.П. Бутко, О.В.Вишневецької, М.В. Гладій, Л.В. Дейнеко, А.О.Заїнчковського, С.О. Іщук, О.В. Кєндюхова, О.М. Ліпич, Н.Г. Міценко, Р.А.Момотюк, І.М.Рєпіна, В.В. Россохи, М.П.Сахацького та інших.

У науковій економічній літературі розглядаються сутність й оцінка ефективності виробничої діяльності підприємств, обумовлені пошуком можливостей й інструментів, що забезпечують її підвищення, але не повною мірою відображені галузеві особливості вирішення проблем підвищення ефективності формування й використання виробничого потенціалу підприємств харчової промисловості в умовах загострення конкуренції, викликаного інтеграційними процесами й переходом на інноваційну платформу розвитку. Актуальність теми й недостатня розробленість проблеми визначили мету й завдання дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації є складовою частиною програм наукових досліджень: Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» «Розвиток обліково-аналітичного та контрольного забезпечення діяльності підприємства в умовах соціально-орієнтованої ринкової економіки України» (ДР 0113U007065);

кафедри економіки промисловості Одеської національної академії харчових технологій «Вивчення і прогнозування впливу факторів, обумовлених зміною клімату на економічну діяльність підприємств харчової промисловості» (ДР 0109U007995); наукового журналу «Економіка і фінанси» «Формування механізму ефективного регулювання та управління економічною діяльністю підприємств (ДР 0113U007514). Внесок автора полягає в обґрунтуванні наукових положень та методичних рекомендацій щодо розробки організаційно-економічних механізмів формування та використання виробничого потенціалу підприємств харчової промисловості.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є обґрунтування теоретико-методичних засад і практичних рекомендацій з розробки організаційно-економічних механізмів формування та використання виробничого потенціалу підприємств харчової промисловості.

Для досягнення поставленої мети були поставлені і вирішені наступні завдання:

- дослідити теоретичні засади управління виробничою діяльністю та уточнити зміст поняття «виробничий потенціал підприємств харчової промисловості»;
- розробити концепцію й організаційно-економічний механізм управління виробничою активністю харчових підприємств на основі збалансованого виробничого потенціалу;
- удосконалити науково-методичні засади економічної оцінки виробничого потенціалу підприємств харчової промисловості;
- сформувати методичний інструментарій визначення й досягнення необхідного рівня виробничого потенціалу інтегрованих підприємств харчової промисловості;
- обґрунтувати методичний підхід до оцінки амортизованих активів виробничого призначення харчових підприємств;
- сформулювати рекомендації з розвитку механізму забезпечення стабільності виробничої діяльності харчового підприємства;
- розробити комплекс заходів з підвищення ефективності управління ресурсозберігаючою діяльністю харчових підприємств;
- обґрунтувати концепцію організаційно-економічного механізму стимулювання виробничих інновацій у підприємствах харчової галузі.

Об'єктом дослідження є процеси формування та використання виробничого потенціалу підприємств харчової промисловості.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та прикладні аспекти розробки організаційно-економічних механізмів формування та використання виробничого потенціалу підприємств харчової промисловості.

Методи дослідження. Теоретичною й методологічною основою дослідження послужили фундаментальні положення економічної науки в частині управління виробничою діяльністю підприємств й організацій (виробничий менеджмент), наукові праці вітчизняних й закордонних економістів по дослідженню проблем ефективного розвитку діяльності підприємств харчової промисловості, матеріали науково-практичних

конференцій, нормативно-правові акти України, а також самостійні дослідження автора.

При проведенні дисертаційного дослідження застосовувалися загальнонаукові методи дослідження: економіко-статистичний – при визначенні динаміки розвитку суб'єктів харчової галузі; розрахунково-конструктивний – при апробації запропонованих методичних підходів; абстрактно-логічний – при формалізації розроблених моделей та механізмів; діалектичний – при комплексному розвитку виробничого потенціалу як складового елементу діяльності харчових підприємств; метод системного аналізу, структурний аналіз – при аналізі структури й динаміки виробничого потенціалу харчових організацій.

Інформаційно-емпіричною базою забезпечення доказовості отриманих висновків послужили аналітичні матеріали, опубліковані в науковій літературі, статистичні дані за основними макроекономічними показниками розвитку економіки України, дані, розміщені в мережі Інтернет і звітні дані підприємств харчової промисловості.

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних засад і практичних рекомендацій з розробки організаційно-економічних механізмів формування та використання виробничого потенціалу підприємств харчової промисловості. Найбільш важливі результати та їх наукова новизна полягають у наступному:

вперше:

- розроблено концепцію й організаційно-економічний механізм управління виробничою активністю харчового підприємства на основі збалансованого виробничого потенціалу, складовими якого є: аналітичний підхід до планування росту й рівня використання виробничого потенціалу за критеріями збалансованого розвитку; модель збалансованого розвитку виробничого потенціалу; система управління виробничим потенціалом за критерієм стабільності;

удосконалено:

- науково-методичні засади економічної оцінки виробничого потенціалу підприємств харчової промисловості, що включають ієрархічну систему показників, порядок визначення рівнів показників і дозволяє кількісно визначати величину виробничого потенціалу і його рівень відносно середньогалузевих значень для відповідного типу харчового виробництва;

- методичний інструментарій визначення й досягнення необхідного рівня виробничого потенціалу інтегрованих підприємств харчової промисловості за критерієм збалансованості й отримання синергетичного ефекту у різних комбінаціях ланцюжків взаємодії з урахуванням номенклатури вироблюваної продукції;

- методичний підхід до оцінки амортизованих активів виробничого призначення, заснований на аналізі видів оціночної вартості й можливостей застосування існуючих методів оцінки для визначення вартості виробничого потенціалу підприємств харчової промисловості;

дістали подальший розвиток:

- термінологічний апарат виробничого менеджменту, зокрема уточнено трактування виробничого потенціалу підприємств харчової промисловості як сукупності можливостей по виробництву харчової продукції при раціональному використанні виробничих можливостей, яка забезпечує, на базі впровадження інноваційних технологій і використання інструментів мотивації персоналу, максимальні коефіцієнти використання сировини, ефективне використання фонду обладнання за часом і продуктивністю, енергоефективність, дотримання промислової й екологічної безпеки, виконання норм охорони праці;

- механізм забезпечення стабільності виробничої діяльності харчового підприємства на основі системи нормативних показників, що структурно й функціонально підтримує завдання прогнозування, планування, обліку, контролю, аналізу й регулювання діяльності харчового підприємства з урахуванням динаміки нормативних показників;

- комплекс заходів з підвищення ефективності управління ресурсозберігаючою діяльністю харчових підприємств на основі використання сукупності організаційно-управлінських і технологічних ресурсозберігаючих нововведень, створюваних й освоюваних підприємством, і реалізованих на принципах адаптації й раціональності;

- концепцію організаційно-економічного механізму стимулювання виробничих інновацій у підприємствах харчової галузі, що орієнтований на єдність і мобілізацію внутрішніх і зовнішніх умов мотивації інновацій на всіх рівнях управління, раціоналізацію структури собівартості за елементами витрат, оптимізацію співвідношення інтенсивних і екстенсивних факторів виробництва.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання теоретико-методичних розробок та практичних рекомендацій з розробки організаційно-економічних механізмів формування та використання виробничого потенціалу підприємств харчової промисловості органами влади різних рівнів при розробці державних і галузевих стратегічних програмних документів, у діяльності підприємств і організацій харчової промисловості, у процесі підготовки фахівців з виробничого менеджменту.

Вищевказані рекомендації використовуються у практичній діяльності Регіонального фонду підтримки підприємництва в Миколаївській області (довідка 15/21 від 15.06.2016 р.); ПрАТ «Продовольча компанія «Поділля» м.Крижополь (довідка № 15/234-02-13 від 09.02.2013 р.); ТОВ «Агротрейд-Юг» м.Одеса (довідка № 117 від 03.08.2013 р.); ТОВ Миколаївський консервний завод «Вікторія» м. Миколаїв (довідка № 142 від 14.10.2016 р.); у науково-навчальному процесі Миколаївського міжрегіонального інституту розвитку людини ВНЗ «Університет «Україна» (довідка № 21-10/23 від 22.01.2016 р.).

Особистий внесок здобувача. Всі наукові результати, викладені в дисертації і винесені на захист, отримані автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертаційній роботі використані лише ті ідеї та положення, які є результатом особистої роботи здобувача.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження оприлюднені автором на міжнародних та

всеукраїнських науково-практичних конференціях серед яких найбільш важливими були: Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Економічні аспекти розвитку країни: сучасний стан, проблеми та перспективи» (м. Тернопіль, 2015 р.); IX Міжнародна науково-практична конференція «Сучасна наука: теорія і практика» (м.Київ, 2016); III Міжнародна науково-практична конференція «Українська наука: проблеми сьогодення та перспективи розвитку» (м.Одеса, 2016), щорічні конференції професорсько-викладацького складу Миколаївського міжрегіонального інституту розвитку людини ВНЗ «Університет «Україна» (Миколаїв, 2014-2016 рр.).

Публікації одержаних результатів. Основні результати дисертації висвітлено у 11 наукових працях, опублікованих автором, загальним обсягом 3,1 д.а., в тому числі особисто автору належить 3,0 д.а. У фахових наукових провідних виданнях опубліковано 6 статей обсягом 2,2 д.а.

Обсяг та структура дисертації. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та пропозицій, викладена на 180 сторінках основного тексту, включає 26 таблиць, 33 рисунки. Список використаних літературних джерел містить 169 найменувань на 7 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У першому розділі «Теоретичні засади формування та використання виробничого потенціалу підприємств харчової промисловості» визначено наукові засади дослідження потенціалу виробничої системи підприємств харчової промисловості, виявлено особливості формування й використання виробничого потенціалу підприємств харчової промисловості, обґрунтовано концептуальні підходи до управління факторами стабільності виробничого потенціалу харчового підприємства.

Встановлено, що гармонічний розвиток підприємства передбачає пропорційний розвиток виробничого, майнового, наукового, технічного, трудового, фінансового та інших видів потенціалу. Доведено, що вирішальне значення для економічного росту підприємства має виробничий потенціал організації – засоби виробництва, що утворюють виробничі (основні й оборотні) засоби – складову частину багатства й усього економічного потенціалу країни, а також особливості його розміщення. Під виробничим потенціалом підприємств харчової промисловості пропонується розуміти сукупність можливостей для виробництва харчової продукції при раціональному використанні виробничих потужностей (завдяки впровадженню інноваційних технологій і використанню інструментів мотивації персоналу), яка забезпечує максимальні коефіцієнти використання сировини, ефективне використання фонду обладнання за часом і продуктивністю, енергоефективність, дотримання промислової й екологічної безпеки, виконання норм охорони праці.

У практичному аспекті виробничий потенціал підприємства - це реальний обсяг продукції, який можливо зробити при повному використанні наявних ресурсів підприємства. Він містить у собі основні виробничі засоби, технологію

виробництва, енергетичні ресурси, промислово-виробничий персонал.

Виходячи з аналізу виробничого потенціалу підприємства і його зіставлення з генеральною метою програми розвитку, оцінки необхідних інвестиційних ресурсів можна визначити можливі темпи економічного росту, домогтися збалансованості інвестиційних і потужностних ресурсів підприємства.

Досліджено причинно-наслідкові зв'язки елементів, що визначають структуру виробничого потенціалу, проаналізовані фактори й критерії його формування, визначена його структура.

На основі уточненого поняття виробничого потенціалу підприємства, конкретизації цілей формування виробничого потенціалу в умовах динамічного й невизначеного зовнішнього середовища розроблено модель виробничого потенціалу, проаналізовані й уточнені його структурні елементи й їх значимість у процесах розвитку підприємства в умовах модернізації. Запропонована модель виробничого потенціалу відображає системний підхід до його дослідження, дає уявлення про ієрархію локальних потенціалів, їх взаємозв'язок й положення стосовно системи в цілому. До складу виробничого потенціалу харчового підприємства включено: фондовий, трудовий та потенціал нематеріальних активів (рис. 1).

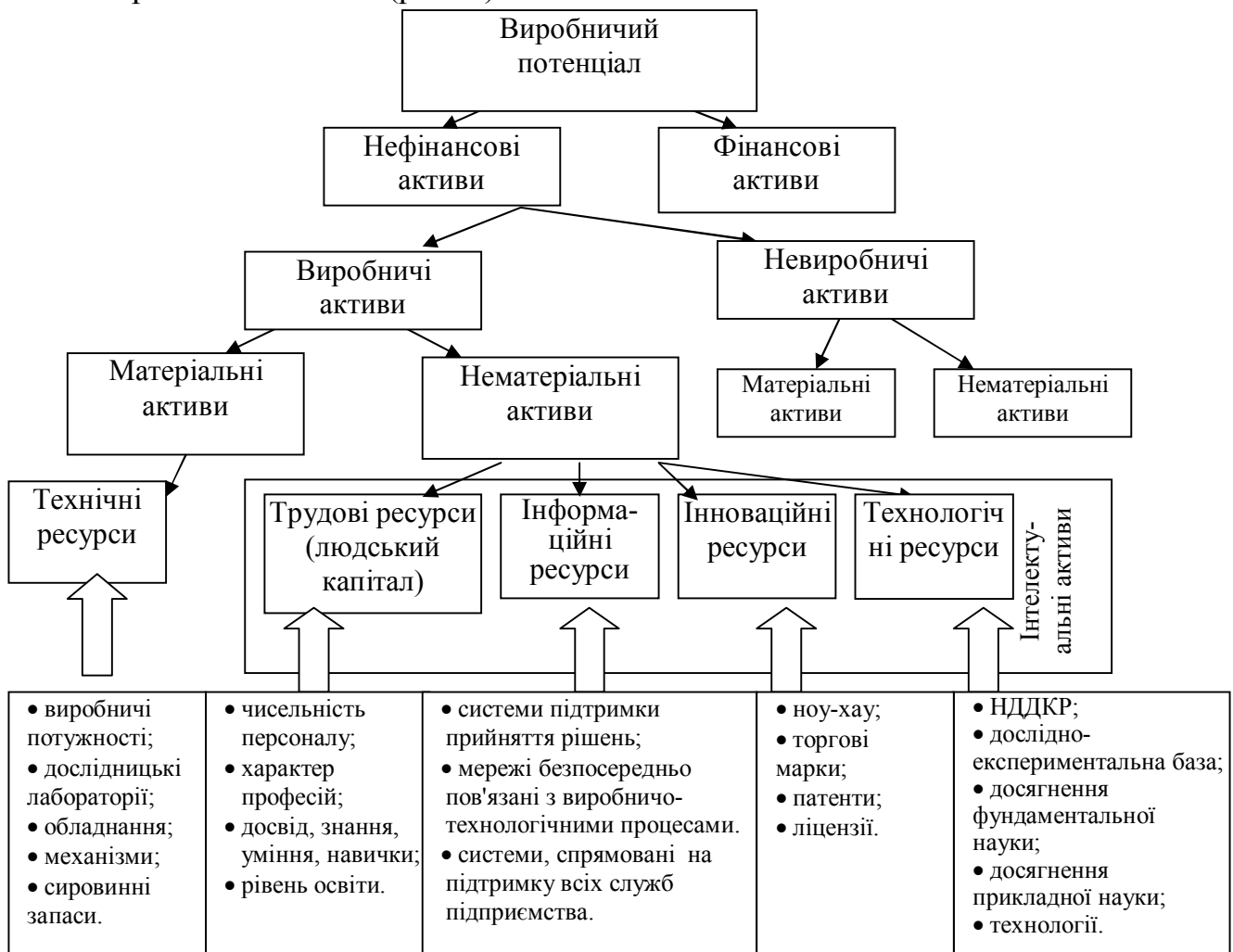


Рис.1. Структура виробничого потенціалу підприємства

Сформовано підходи до дослідження й забезпечення стабільності виробничих систем харчової промисловості, що опирається на прийоми теорій систем, інформації й синергетики. Стійкість виробничого потенціалу підприємства розуміється як процес, що сприяє відтворенню основних умов функціонування підприємства, забезпеченню єдності й різноманітності складу його внутрішніх підсистем, який проявляється в ході його розвитку й функціонування в умовах ринкової економіки. Розроблено технологію управління стабільністю харчового підприємства, що структурно й функціонально підтримує завдання прогнозування, планування, обліку, контролю, аналізу й регулювання його діяльності. Це дозволить досліджувати динамічні властивості підприємства, забезпечувати його адаптивність і навчання персоналу роботі в умовах прискорення потоку інновацій та невизначеності ринкового середовища.

Сформовано механізм забезпечення стабільності виробничої діяльності харчового підприємства на основі системи нормативних показників, де відмінною рисою є включення етапу планування діяльності з урахуванням динаміки нормативних показників. Механізм забезпечення стійкості виробничої системи харчового підприємства являє собою циклічний й ітераційний процес застосування системи заходів регулювання й управління, що дозволяє проводити прогнозування, планування, облік, контроль, аналіз і регулювання показників роботи підприємств, передбачати майбутні сценарії поведінки підприємства й обґрунтовувати превентивні рішення для мінімізації впливу можливих перешкод на стабільність його виробничого потенціалу. Механізм передбачає постійний моніторинг стабільності виробництва за показниками витрат, що дозволить контролювати й погоджувати дані за витратами підприємства.

В контексті розвитку виробничого потенціалу обґрунтовано концептуальні засади стимулювання інновацій у підприємствах харчової промисловості. Розкрито зміст і значення основних груп інновацій у харчовій промисловості, обґрунтовані їх органічний взаємозв'язок і необхідність розробки комплексних інновацій, що дозволяє одержати істотний синергетичний ефект із урахуванням економічної, екологічної й соціальної ефективності. Виявлено негативні організаційні, економічні й соціальні фактори, що перешкоджають інноваційній діяльності підприємств галузі, визначені першочергові шляхи зниження їх впливу, де основним є розвиток механізму й інструментів стимулювання інновацій. Запропоновано класифікацію методів стимулювання інновацій з урахуванням їх раціональної взаємодії, що враховує специфіку харчової галузі й необхідних умов для їхнього використання.

Розроблено концепцію організаційно-економічного механізму стимулювання виробничих інновацій на підприємствах харчової галузі, що базується на сформульованих принципах й орієнтований на єдність і мобілізацію внутрішніх та зовнішніх умов, мотивації інновацій на всіх рівнях управління (рис. 2).

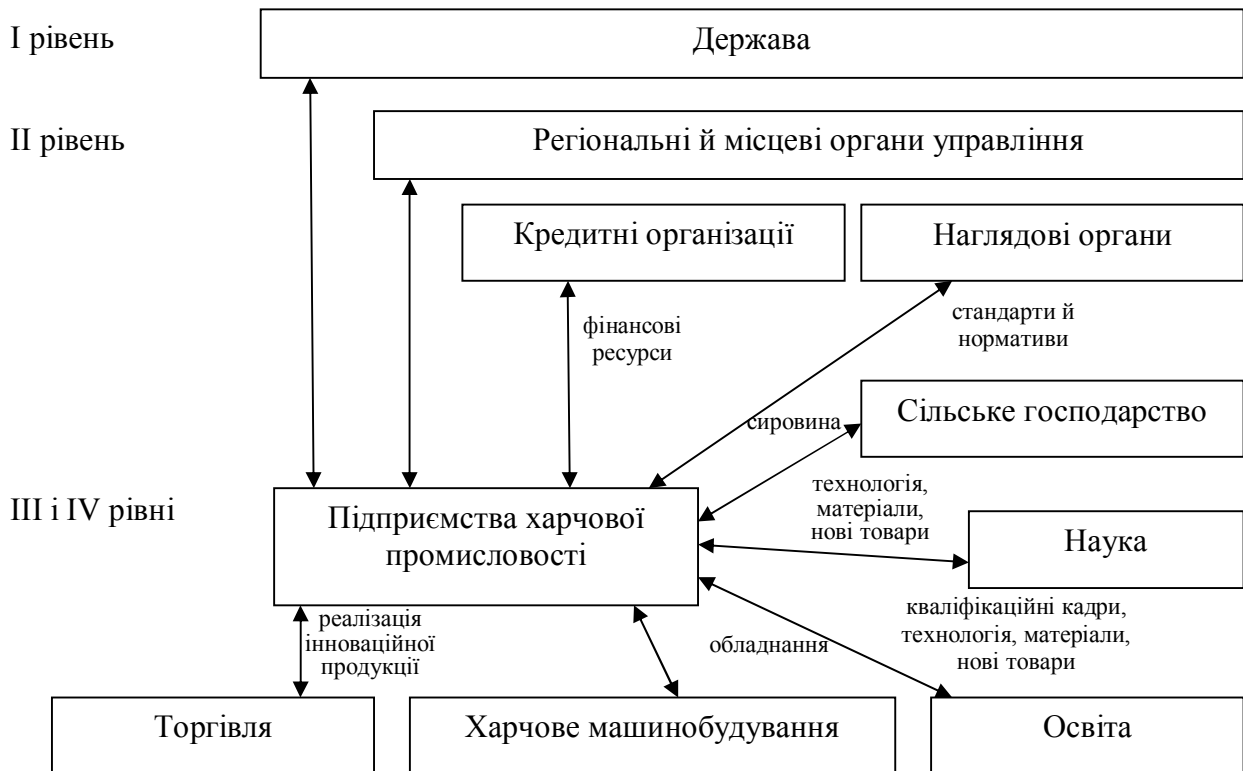


Рис. 2. Організаційно-економічний механізм управління виробничими інноваціями підприємств харчової промисловості

Стимулювання інновацій на рівні виробничого потенціалу підприємства включає створення необхідних умов для активізації інноваційної діяльності співробітників. Результатом стимулювання інновацій може бути зростання рентабельності інноваційної продукції за рахунок підвищення її споживчих властивостей, зниження собівартості в результаті технологічних інновацій.

У другому розділі «Методичні засади формування та використання виробничого потенціалу підприємств харчової промисловості» здійснено критичний аналіз методичних підходів до оцінки виробничого потенціалу підприємств харчової промисловості, сформовано інструментальний базис комплексної оцінки виробничого потенціалу харчового підприємства, обґрунтовано методичні засади оцінки ресурсно-виробничого потенціалу підприємств харчової промисловості.

Уточнено порядок формування складу виробничого потенціалу підприємства харчової промисловості, в основі якого розглядаються різні класифікаційні ознаки його елементів, а також об'єкти, що традиційно не відносяться до виробничого потенціалу, але включають витрати, пов'язані з виробництвом. Це дозволяє підприємству повною мірою врахувати всі об'єкти, що визначають його виробничий потенціал. Запропонований порядок формування складу виробничого капіталу враховує розподіл активів за різними класифікаційними ознаками, що дозволяє визначити реальну його величину.

На основі дослідження теоретико-методичних напрямків і концепцій оцінки виробничого потенціалу підприємства сформовано методичні засади оцінки виробничого потенціалу харчового підприємства. В результаті

поєднання існуючих напрямків оцінки виробничого потенціалу підприємства, виділено сукупність методів оцінки виробничого потенціалу харчового підприємства (як сукупності окремих видів ресурсів і результатів), що утворюють комплексний підхід до оцінки виробничого потенціалу.

В результаті дослідження складена система показників, що дають можливість оцінити рівень виробничого потенціалу підприємства харчової промисловості за трьома складовими: виробнича, ресурсна й кадрова. Стан виробничої складової зводиться до оцінки: зносу основних засобів; співвідношення коефіцієнтів оновлення й вибуття основних засобів; фондівддачі. Стан матеріальної складової означає оцінку: частки змінних витрат у собівартості продукції; співвідношення зміни цін на сировину, матеріали й зміни цін на продукцію; матеріаловіддачу. Стан кадрової складової оцінюється через: співвідношення коефіцієнтів обігу по прийманню й вибуттю трудових ресурсів; професійний склад кадрів; зміну виробітку на одного працюючого. Запропонована система показників відповідає вимозі універсальності й простоти у використанні, забезпечує одержання об'єктивної інформації, що є адекватною досліджуваному об'єкту. Вона може бути розширена й доповнена відповідно із цілями й завданнями оціночної процедури.

Розроблено методичний підхід до економічної оцінки виробничого потенціалу підприємств харчової промисловості, що включає ієрархічну систему показників, порядок визначення рівнів показників і дозволяє кількісно визначати величину виробничого потенціалу і його рівень відносно середньогалузевих значень для відповідного типу харчового виробництва (рис.3).

Запропонована методика включає підготовчий і розрахунковий етапи. Підготовчий етап передбачає визначення рівнів виробничого потенціалу підприємства і їх характеристику. На розрахункових етапах здійснюється вибір оптимальної кількості показників та визначення «граничних» значень показників оцінки ефективності використання виробничого потенціалу підприємства. Розроблений підхід дозволяє визначати ефективність використання наявних ресурсів, визначати доцільність й достатність фінансування поточної діяльності та капітальних вкладень, ранжувати стратегії виробничої діяльності з позиції максимальної віддачі факторів виробництва.

Сформовано алгоритм аналізу результатів економічної оцінки виробничого потенціалу підприємств харчової промисловості, що включає дослідження величини, рівня, структури й динаміки виробничого потенціалу, дозволяє визначити вид потенціалу із застосуванням матричного методу, передбачає порівняння показників виробничого потенціалу з оптимальною структурою. Алгоритм уніфікує порядок проведення аналізу результатів економічної оцінки виробничого потенціалу у середньостроковому й довгостроковому періодах.

Із використанням розроблених методичних підходів запропоновано варіанти використання економічної оцінки виробничого потенціалу для аналізу

й планування виробничо-господарської діяльності харчових підприємств, що інтегрують економічну оцінку виробничого потенціалу у процес прийняття управлінських рішень.

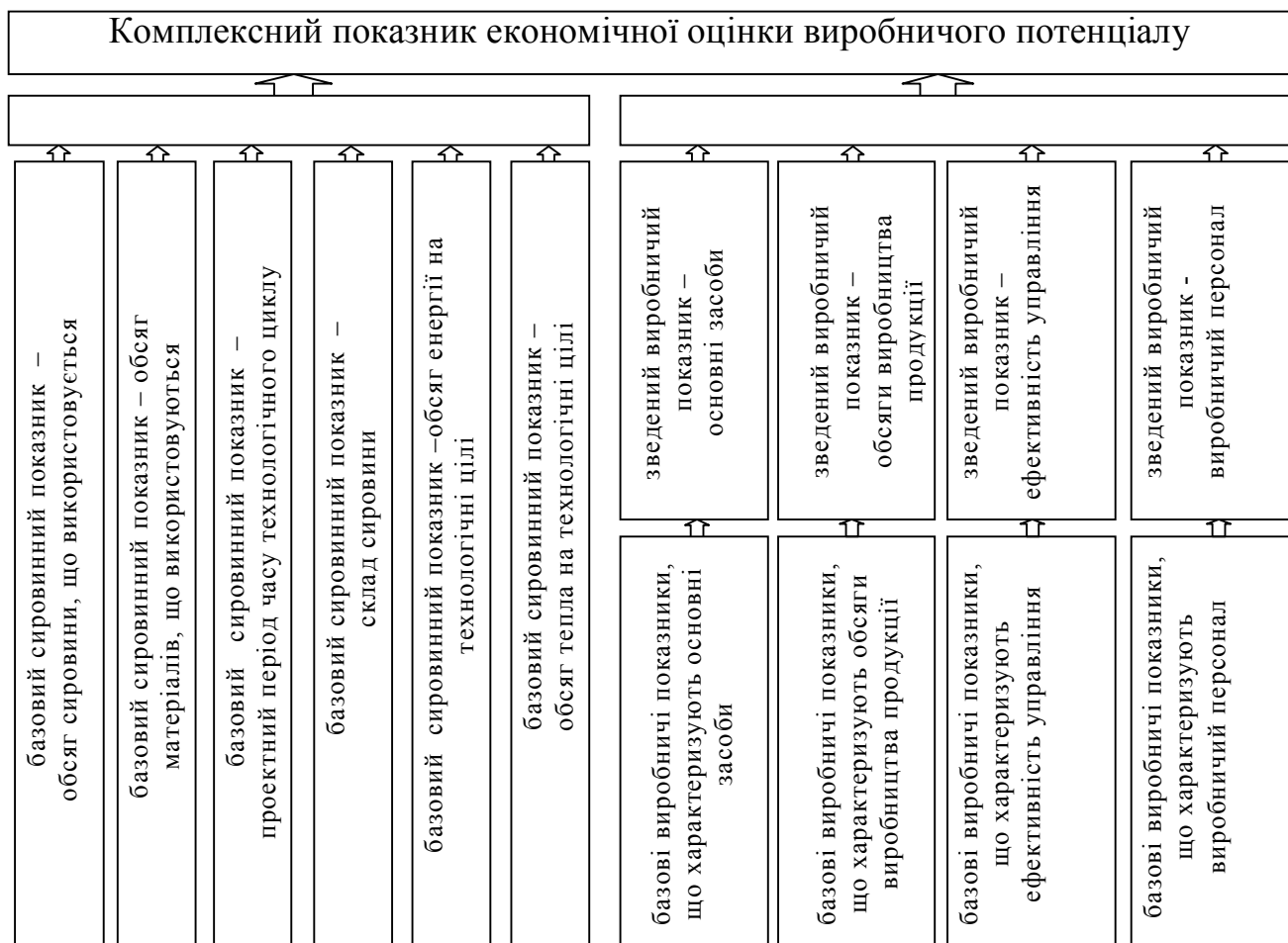


Рис. 3. Система показників економічної оцінки виробничого потенціалу харчових підприємств

Запропонований алгоритм оцінки рівня виробничого потенціалу підприємства має аналітичні переваги, які дозволяють виявити проблеми в управлінні виробничим потенціалом і розробити заходи щодо їх вирішення.

Обґрунтовано методичний підхід до оцінки амортизованих активів виробничого призначення, який заснований на аналізі видів оціночної вартості й можливостей застосування існуючих методів оцінки для визначення вартості виробничого потенціалу організації (рис. 4.).

Перевага оцінки виробничого потенціалу за ринковою вартістю полягає в тому, що цей вид вартості характеризує середню типову угоду купівлі-продажу й носить об'єктивний характер. Ціль оцінки може бути реалізована при використанні порівняльного підходу. У рамках розробленого підходу уточнені мета оцінки, оцінюваний тип вартості, розрахунок вартості об'єктів основних засобів і нематеріальних активів.



Рис. 4. Схема алгоритму оцінки й аналізу виробничого потенціалу

Застосування запропонованого методичного підходу дозволяє визначати реальну вартість об'єктів, з огляду на фактори, що впливають на виробничу діяльність підприємства.

У третьому розділі «Удосконалення механізмів формування та використання виробничого потенціалу підприємств харчової промисловості» обґрунтовано організаційно-економічні засади управління відтворенням виробничого потенціалу харчових підприємств, розроблено моделі і механізми гармонізації й активізації виробничого потенціалу підприємств харчової промисловості, обґрунтовано механізм модернізації виробничого потенціалу харчового підприємства на засадах

ресурсозберігаючих інновацій, сформовано систему управління виробничою активністю харчового підприємства на основі збалансованого виробничого потенціалу.

Встановлено, що зміст корпоративної стратегії сучасних підприємств харчової промисловості визначається характером інтеграційних процесів, що відбуваються в галузі при загальній тенденції до спеціалізації виробництв. Результатом дослідження стала розроблена концепція гармонійного розвитку інтегрованих підприємств харчової промисловості на основі збалансованості виробничих потенціалів з використанням механізму дотримання економічних пропорцій при формуванні виробничого потенціалу бізнес-одиниць. Складовими ефекту розробленої концепції є економічний (зниження витрат на одиницю продукції), соціальний (збільшення числа робочих місць), фінансовий (збільшення вартості компанії, залучення додаткових інвестицій, безперервність грошового потоку), організаційний (збільшення виробничого потенціалу корпорації) ефекти. За результатами дослідження розроблений механізм досягнення необхідного виробничого потенціалу (рис. 5).



Рис. 5. Механізм досягнення необхідного виробничого потенціалу

Важливим аспектом гармонійного розвитку є побудова структури інтегрованого харчового виробництва, при якій синергетичний ефект взаємодії бізнес-одиниць міг бути максимальним. За результатами дослідження запропоновано методику оцінки й досягнення необхідного виробничого потенціалу за критерієм збалансованості й отримання синергетичного ефекту у різних комбінаціях ланцюжків взаємодії. При цьому, як узагальнюючу характеристику виробничого потенціалу, встановлено виробничу потужність, що виражає нормовані або ненормовані можливості за витратами праці й виробництвом товару. Формалізовано розрахунок виробничої потужності інтегрованого харчового підприємства з урахуванням номенклатури

вироблюваної продукції.

Розроблено комплекс заходів для підвищення ефективності управління ресурсозберігаючою діяльністю на основі використання сукупності організаційно-управлінських і технологічних ресурсозберігаючих нововведень, що створюються й освоюються підприємством, і реалізуються на принципах адаптації й раціональності.

Сформована організаційна модель управління ресурсозберігаючою діяльністю на підприємствах харчової промисловості, що базується на принципах раціональності й програмно-цільового підходу і дозволяє встановлювати особливий адаптаційний, раціональний ресурсозберігаючий режим функціонування підприємства. Розроблені методичні рекомендації з оцінки ефективності методів управління ресурсозберігаючою діяльністю на підприємствах харчової промисловості на основі ресурсозберігаючих нововведень, що враховують не тільки раціональність впровадження ресурсозберігаючих технологій, але й цільові показники ефективності інноваційної діяльності. У табл. 1 наведені результати експертної оцінки підвищення ефективності діяльності підприємств на основі запропонованих методів управління ресурсозберігаючою діяльністю на підприємствах харчової промисловості Миколаївської області.

Таблиця 1

Експертна оцінка підвищення ефективності діяльності підприємств харчової промисловості Миколаївської області від реалізації ресурсозберігаючих нововведень

Показники		Показники ефективності	Фінансовий ефект	Організаційний ефект	Репутаційний ефект	Інтегральний ефект (синергетичний ефект від впровадження інноваційних, ресурсозберігаючих технологій, який включає фінансовий, організаційний й
Експертна оцінка (за десятибальною системою)	ТОВ «Молочна компанія «Дружба» м. Нова Одеса		9	7	8	
	ТОВ «Люкс-Оіл» Новобузького району		6	5	7	
	ТОВ «Агро-Юг-Сервіс» м. Миколаїв		8	4	6	
	ТОВ Миколаївський консервний завод «Вікторія» м. Миколаїв		7	8	5	
	ПАТ «Баштанський сирзавод» м.Баштанка		9	6	8	
	ТОВ «Вознесенська продовольча компанія» м.Вознесенськ		8	6	9	
	ПрАТ «Лакталіс-Миколаїв» м.Миколаїв		9	8	7	
	ПуАТ «Веселінівський завод сухого знежиреного молока» смт. Веселинове		8	7	6	
Вага оцінок спроможності			0,6	0,2	0,2	1
Експертна оцінка з урахуванням її ваги	ТОВ «Молочна компанія «Дружба» м. Нова Одеса		5,4	1,4	1,6	8,4
	ТОВ «Люкс-Оіл» Новобузького району		3,6	1,0	1,4	6,00
	ТОВ «Агро-Юг-Сервіс» м. Миколаїв		4,8	0,8	1,2	6,80
	ТОВ Миколаївський консервний завод «Вікторія» м. Миколаїв		4,2	1,6	1,0	6,80
	ПАТ «Баштанський сирзавод» м.Баштанка		5,4	1,2	1,6	8,20
	ТОВ «Вознесенська продовольча компанія» м.Вознесенськ		4,8	1,2	1,8	7,8
	ПрАТ «Лакталіс-Миколаїв» м.Миколаїв		5,4	1,6	1,4	8,4
	ПуАТ «Веселінівський завод сухого знежиреного молока» смт. Веселинове		4,8	1,4	1,2	7,4

Розроблено концепцію й організаційно-економічний механізм управління виробничою активністю харчового підприємства на основі збалансованого виробничого потенціалу, відмінними рисами якого є: аналітичний підхід до планування росту й рівня використання виробничого потенціалу, заснований на тому, що ефективність залежить від часу й швидкості росту обсягу виробництва, а сам процес росту обсягу виробництва розвивається по кривій насичення і включає критерії збалансованого розвитку; модель збалансованого розвитку виробничого потенціалу харчового підприємства на основі статистичних методів; управління виробничим потенціалом за критерієм стабільності, що дозволяє розрахувати оптимальний час підготовки й запуску нових виробничих потужностей (рис. 6).



Рис. 6. Механізм управління виробничою активністю на основі збалансованого виробничого потенціалу

Складовими елементами механізму є відносно замкнені взаємозалежні блоки управління, дія яких дозволяє забезпечити організацію процесів і своєчасність реалізації змін, комплексність прийнятих рішень і стабільність корпорації в перехідний період розвитку.

Ефективність від запропонованого підходу з'являється за рахунок підвищення виробничої активності, у тому числі в період виходу на проектну потужність. Економічний ефект досягається завдяки приведенню економічних співвідношень до пропорцій стійкого розвитку. Сформований механізм дозволяє розраховувати потенціал зростання виробництва, а також планувати

інноваційний розвиток потенціалу за допомогою оптимальних величин.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано новий підхід до вирішення важливого наукового і практичного завдання – розробки організаційно-економічних механізмів формування та використання виробничого потенціалу підприємств харчової промисловості. Отримані наукові результати дають можливість зробити наступні висновки теоретичного, методичного та прикладного характеру:

1. В результаті дослідження уточнено трактування виробничого потенціалу підприємства харчової промисловості, під яким розуміється реальний обсяг продукції, який можливо зробити при повному використанні наявних ресурсів підприємства. Тобто, це сукупність можливостей для виробництва харчової продукції при раціональному використанні виробничих можливостей, яка забезпечує (завдяки впровадженню інноваційних технологій і використанню інструментів мотивації персоналу) максимальні коефіцієнти використання сировини, ефективне використання фонду обладнання за часом і продуктивністю, енергоефективність, дотримання промислової й екологічної безпеки, виконання норм охорони праці. Досліджено причинно-наслідкові зв'язки елементів, що визначають структуру виробничого потенціалу, проаналізовані фактори й критерії його формування, визначена його структура. Уточнено порядок формування складу виробничого потенціалу харчової організації. Розроблено модель виробничого потенціалу харчового підприємства, проаналізовані й уточнені його структурні елементи і їх значимість у процесах розвитку підприємства в умовах модернізації.

2. Обґрунтовані концептуальні підходи до управління факторами стабільності виробничого потенціалу харчового підприємства. Сформовано механізм забезпечення стабільності виробничої діяльності харчового підприємства на основі системи нормативних показників, відмінною рисою якого є включення етапу планування діяльності з урахуванням динаміки нормативних показників. Механізм являє собою циклічний й ітераційний процес застосування системи заходів регулювання й управління стабільністю виробництва, що дозволяє проводити прогнозування, планування, облік, контроль, аналіз і регулювання показників роботи підприємств, передбачати майбутні сценарії поведінки підприємства й обґрунтовувати превентивні рішення, здатні мінімізувати вплив можливих перешкод на стабільність його виробничого потенціалу.

3. На основі дослідження теоретико-методичних напрямків і концепцій оцінки виробничого потенціалу підприємства сформовано методичні засади оцінки виробничого потенціалу підприємств харчової промисловості, що включають ієрархічну систему показників, порядок визначення рівнів показників й дозволяють кількісно визначати величину виробничого потенціалу і його рівень відносно середньогалузових значень для відповідного типу харчового виробництва. Запропонований підхід дозволяє визначати

ефективність використання наявних ресурсів, визначати доцільність й достатність фінансування поточної діяльності й капітальних вкладень, ранжирувати стратегії виробничої діяльності з позиції максимальної віддачі факторів виробництва. Сформовано алгоритм аналізу результатів економічної оцінки виробничого потенціалу підприємств харчової промисловості, що включає дослідження величини, рівня, структури й динаміки виробничого потенціалу, дозволяє визначити вид потенціалу із застосуванням матричного методу, передбачає порівняння показників виробничого потенціалу з оптимальною структурою.

4. Обґрунтовано методичний підхід до оцінки амортизованих активів виробничого призначення, що заснований на аналізі видів оціночної вартості й можливостей застосування існуючих методів оцінки для визначення вартості виробничого потенціалу підприємства харчової промисловості. Перевага оцінки виробничого потенціалу за ринковою вартістю полягає в тому, що цей вид вартості характеризує середню типову угоду купівлі-продажу й носить об'єктивний характер. Ціль оцінки може бути реалізована при використанні порівняльного підходу. У рамках розробленого підходу уточнені мета оцінки, оцінюваний тип вартості, розрахунок вартості об'єктів основних засобів і нематеріальних активів. Застосування запропонованого методичного підходу дозволяє визначати реальну вартість об'єктів, з огляду на фактори, що впливають на виробничу діяльність підприємства.

5. Розроблено концепцію й організаційно-економічний механізм управління виробничою активністю харчового підприємства на основі збалансованого виробничого потенціалу, де відмінними рисами є: аналітичний підхід до планування росту й рівня використання виробничого потенціалу, що включає критерії збалансованого розвитку; модель збалансованого розвитку виробничого потенціалу харчового підприємства на основі статистичних методів; система управління виробничим потенціалом за критерієм стабільності, що дозволяє розрахувати оптимальний час підготовки й запуску нових виробничих потужностей. Економічний ефект досягається завдяки приведенню економічних співвідношень до пропорцій стійкого розвитку. Сформований механізм дозволяє розраховувати потенціал зростання виробництва, а також планувати інноваційний розвиток потенціалу за допомогою оптимальних величин.

6. Запропоновано методику оцінки й досягнення необхідного виробничого потенціалу інтегрованих підприємств харчової промисловості за критерієм збалансованості й отримання синергетичного ефекту у різних комбінаціях ланцюжків взаємодії. При цьому, як узагальнюючу характеристику виробничого потенціалу, встановлено виробничу потужність, що виражає нормовані або ненормовані можливості по витратах праці й виробництву товару. Формалізовано розрахунок виробничої потужності інтегрованого харчового підприємства з урахуванням номенклатури вироблюваної продукції.

7. Розроблено комплекс заходів з підвищення ефективності управління ресурсозберігаючою діяльністю на основі використання сукупності організаційно-управлінських і технологічних ресурсозберігаючих нововведень,

що створені й освоєні підприємством та реалізовані на принципах адаптації й раціональності, а саме: розроблено економіко-математичну модель оцінки умов зниження витрат на ресурси підприємствами харчової промисловості не тільки за рахунок їх економії, але й раціонального використання сукупності створених й освоєних ресурсозберігаючих нововведень; сформована організаційна модель управління ресурсозберігаючою діяльністю на підприємствах харчової промисловості, що дозволяє встановлювати різні ресурсозберігаючі режими функціонування підприємства; розроблені рекомендації з оцінки ефективності методів управління ресурсозберігаючою діяльністю, що враховують не тільки раціональність впровадження ресурсозберігаючих технологій, але й цільові показники ефективності інноваційної діяльності.

8. В контексті розвитку виробничого потенціалу обґрунтовано концепцію організаційно-економічного механізму стимулювання інновацій підприємствами харчової галузі, спрямованого на єдність і мобілізацію внутрішніх та зовнішніх умов мотивації інновацій на всіх рівнях управління, розробку й реалізацію комплексних інновацій, що дозволяють одержати синергетичний ефект із урахуванням економічної, екологічної й соціальної ефективності. Механізм орієнтований на оптимальне поєднання методів стимулювання інновацій з урахуванням їх раціональної взаємодії, з урахуванням специфіки підприємств харчової галузі й необхідних умов для їх використання.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях

1. Меліх Т.Г. Інтеграція підприємств харчової промисловості як фактор оптимізації використання виробничого потенціалу / Т.Г. Меліх // Глобальні та національні проблеми економіки. Електронне наукове видання. Випуск 14 – 2016 – с.450–457.- Режим доступу: <http://global-national.in.ua/issue-14-2016/22-vipusk-14-gruden-2016-r/2708-melikh-t-g-integratsiya-pidpriemstv-kharchovoji-promislovosti-yak-faktor-optimizatsiji-vikoristannya-virobnichogo-potentsialu> (журнал представлено у міжнародній наукометричній базі даних **Index Copernicus**)
2. Меліх Т.Г. Економічна оцінка ресурсно-виробничого потенціалу підприємств харчової промисловості / Т.Г. Меліх // Причорноморські економічні студії. – 2016. – Випуск 6. – С.202-207.
3. Меліх Т.Г. Економіко-математичний інструментарій оцінки виробничого потенціалу підприємств харчової промисловості у контексті ресурсозберігаючих інновацій / Т.Г. Меліх // Причорноморські економічні студії. – 2016. – Випуск 8. – С.256-261.
4. Меліх Т.Г. Методологічний базис оцінки виробничого потенціалу харчових підприємств / Т.Г. Меліх // Причорноморські економічні студії. – 2016. – Випуск 12. – С.6-13.

5. Меліх Т.Г. Харчова промисловість: аспекти дослідження сучасних проблем та тенденцій розвитку/ Р.М. Скупський, Т.Г. Меліх // Вісник ХНАУ.- 2016.- №2.- С.335-348. **(журнал представлено у міжнародній наукометричній базі даних Index Copernicus)**

6. Меліх Т.Г. Діагностика виробничого потенціалу підприємства: аспекти удосконалення / Т.Г. Меліх // Економіка і фінанси. – 2016. – Спецвипуск. – С.82-93. **(журнал представлено у міжнародній наукометричній базі даних Index Copernicus)**

7. Меліх Т.Г. Теоретико-методологічні аспекти інноваційного розвитку харчової промисловості / О.О.Меліх, Т.Г. Меліх // Вісник ХНАУ.- 2017.- №1.- С.78-84. **(журнал представлено у міжнародній наукометричній базі даних Index Copernicus)**

Матеріали наукових конференцій:

8. Меліх Т.Г. Виробничий потенціал підприємства: теоретичний аспект /Т.Г. Меліх // Наукові економічні дослідження: теорії та пропозиції. Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 11-12 листопада 2016 р.). – Запоріжжя: Східноукраїнський інститут економіки та управління, 2016. – С. 105-108.

9. Меліх Т.Г. Проблематика оцінки виробничого потенціалу підприємства /Т.Г. Меліх // Наука та інновації як основні шляхи вдосконалення економічного потенціалу країни. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 18-19 листопада 2016 р.). – Львів: Громадська організація «Львівська економічна фундація», 2016. – С. 64-67.

10. Меліх Т.Г. Сімейні підприємства як інструмент стратегічного управління у харчовій промисловості / О.О. Меліх, Т.Г. Меліх // Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики: матеріали п'ятої міжнародної науково-практичної конференції, 15-16 вересня 2016 р.- Одеса, Атлант, 2016.- С. 193-195.

11. Меліх Т.Г. Региональные проблемы рынка мороженого / Е.А. Мелих, Т.Г. Мелих // Проблемы та шляхи вдосконалення економічного механізму підприємницької діяльності: збірник наукових праць II Міжнародної наукової практичної конференції, 18-19 березня 2010 р. в 4т. – Т.2.- Дніпропетровськ: Біла К.О., 2010.- С. 102-104.

АНОТАЦІЯ

Меліх Т.Г. Механізми формування та використання виробничого потенціалу підприємств харчової промисловості. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Одеська національна академія харчових технологій, Одеса, 2017.

Дисертацію присвячено обґрунтуванню теоретико-методичних засад і практичних рекомендацій з розробки організаційно-економічних механізмів

формування та використання виробничого потенціалу підприємств харчової промисловості.

У дисертації розроблено концепцію й організаційно-економічний механізм управління виробничою активністю харчового підприємства на основі збалансованого виробничого потенціалу, складовими якого є: аналітичний підхід до планування росту й рівня використання виробничого потенціалу за критеріями збалансованого розвитку; модель збалансованого розвитку виробничого потенціалу; система управління виробничим потенціалом за критерієм стабільності.

Удосконалено науково-методичні засади економічної оцінки виробничого потенціалу підприємств харчової промисловості. Обґрунтовано методичний інструментарій визначення й досягнення необхідного рівня виробничого потенціалу інтегрованих підприємств харчової промисловості. Запропоновано підхід до оцінки амортизованих активів виробничого призначення підприємств харчової промисловості.

Ключові слова: підприємства харчової промисловості, виробничий потенціал, організаційно-економічний механізм, виробничі інновації, збалансований потенціал, стабільність виробництва, ресурсозбереження.

АНОТАЦІЯ

Мелих Т.Г. Механизмы формирования и использования производственного потенциала предприятий пищевой промышленности. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 - экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). – Одесская национальная академия пищевых технологий, Одесса, 2017.

Диссертация посвящена обоснованию теоретико-методического базиса и практических рекомендаций по разработке организационно-экономических механизмов формирования и использования производственного потенциала предприятий пищевой промышленности.

В диссертации уточнена трактовка производственного потенциала предприятия пищевой промышленности, под которым понимается реальный объем продукции, который можно произвести при полном использовании имеющихся ресурсов предприятия, то есть совокупность возможностей по производству пищевой продукции при рациональном использовании производственных возможностей, которая обеспечивает, на базе внедрения инновационных технологий и использования инструментов мотивации персонала, максимальные коэффициенты использования сырья, эффективное использование фонда оборудования по времени и производительности, энергоэффективность, соблюдения промышленной и экологической безопасности, выполнения норм охраны труда.

Сформирован механизм обеспечения стабильности производственной деятельности пищевого предприятия на основе системы нормативных

показателей, который отличается наличием этапа планирования деятельности с учетом динамики нормативных показателей. Механизм представляет собой циклический и итерационный процесс применения системы мер регулирования и управления стабильностью производства.

Сформированы методические основы оценки производственного потенциала предприятий пищевой промышленности, которые включают иерархическую систему показателей, порядок определения уровней показателей и позволяют количественно определять величину производственного потенциала и его уровень относительно среднеотраслевых значений для соответствующего типа пищевого производства.

Обоснован методический подход к оценке амортизированных активов производственного назначения, основанный на анализе видов оценочной стоимости и возможностей применения существующих методов оценки для определения стоимости производственного потенциала предприятия пищевой промышленности. В рамках разработанного подхода уточнены цель оценки, оцениваемый тип стоимости, расчет стоимости объектов основных средств и нематериальных активов.

Разработана концепция и организационно-экономический механизм управления производственной активностью пищевого предприятия на основе сбалансированного производственного потенциала, отличительными чертами которого являются: аналитический подход к планированию роста и уровня использования производственного потенциала, включающий критерии устойчивого развития; модель сбалансированного развития производственного потенциала пищевой предприятия на основе статистических методов; система управления производственным потенциалом по критерию стабильности.

Предложена методика оценки и достижения необходимого производственного потенциала интегрированных предприятий пищевой промышленности по критерию сбалансированности и получения синергетического эффекта в различных комбинациях цепочек взаимодействия. Формализован расчет производственной мощности интегрированного пищевого предприятия с учетом номенклатуры производимой продукции.

Разработан комплекс мероприятий по повышению эффективности управления ресурсосберегающей деятельностью на основе использования совокупности организационно-управленческих и технологических ресурсосберегающих нововведений, создаваемых и осваиваемых предприятием и реализованных на принципах адаптации и рациональности.

В контексте развития производственного потенциала обоснована концепция организационно-экономического механизма стимулирования инноваций на предприятиях пищевой отрасли, направленного на единство и мобилизацию внутренних и внешних условий мотивации инноваций на всех уровнях управления, разработку и реализацию комплексных инноваций, позволяющих получить синергетический эффект с учетом экономической, экологической и социальной эффективности.

Ключевые слова: предприятия пищевой промышленности, производственный потенциал, организационно-экономический механизм,

производственные инновации, сбалансированный потенциал, стабильность производства, ресурсосбережение.

SUMMARY

Melih T.G. Mechanisms of formation and use of the productive potential of food industry enterprises. - Manuscript.

The thesis for the degree of candidate of economic sciences, specialty 08.00.04 - economics and management of enterprises (by economic activity). - Odessa National Academy of Food Technologies, Odessa, 2017.

The thesis is devoted to substantiation of theoretical and methodological foundations and practical recommendations on the development of organizational and economic mechanisms of formation and use of the productive potential of food industry enterprises.

In the thesis is designed the concept and the organizational - economic mechanism of management of food business production activity based on sustainable production capacity, which consists of: an analytical approach to the planning of growth and the level of production potential according to the sustainable development criteria; model of sustainable development of the production potential; system of management of production potential by the criterion of stability.

Are improved scientific and methodological foundations of economic evaluation of the production potential of the food industry enterprises. Are grounded methodological tools that define and achieve the required level of production potential of integrated food industry enterprises. Is proposed the approach to the assessment of depreciated assets of production purposes of food industry enterprises.

Keywords: food industry enterprises, production capacity, organizational and economic mechanism, industrial innovation, balanced potential, stable production, resource conservation.

Підписано до друку 24.02.2017 р. Формат 60х84/16. Папір офсетний.
Гарнітура «Times New Roman». Друк офсетний.
Ум.-друк. арк. 0,9. Зам. № 535. Наклад 100 прим.

Надруковано з готових оригінал-макетів
ФОП Попова Н.М., м. Одеса, вул. Палубна, 9/4. Тел. 777-80-61